QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 10-son)

FILOLOGIYA

PHILOLOGY

https://doi.org/10.70728/b.series.fil.v08.i10.084

UDK 81'373.45:811.512.133:811.111

HOZIRGI O‘ZBEK RAQAMLI DISKURSIDA INGLIZCHA O‘ZLASHMALARNING MAVZUIY-KONSEPTUAL VA STRUKTURAVIY-SEMANTIK MOSLASHUV XUSUSIYATLARI

Turaxanov Akrom Abdullaxakimovich,
Turaxonova Firuza Shavkatovna
Farg‘ona davlat universiteti.
1501100. Farg‘ona viloyati, Farg‘ona shahri, murabbiylar ko‘chasi, 19 uy
E-mail: *akromturahanov@gmail.com*

Annotatsiya. Maqolada hozirgi o‘zbek raqamli diskursida inglizcha o‘zlashmalarning mavzuiy-konseptual, semantik hamda strukturaviy-so‘z yasalishiga oid moslashuv xususiyatlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotning dolzarbligi raqamlashtirish sharoitida ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasidagi aloqalarning kengayishi, ijtimoiy tarmoqlar, axborot texnologiyalari, elektron tijorat va kasbiy internet muloqotining rivojlanishi bilan belgilanadi. Maqolaning maqsadi inglizcha o‘zlashmalarning asosiy mavzuiy guruhlarini tizimlashtirish, ularning semantik o‘zgarish mexanizmlarini aniqlash va o‘zbek tilida o‘zlashtirilishining strukturaviy-grammatik jihatlarini tavsiflashdan iborat. Metodologik asosni til aloqalari nazariyasi, kognitiv semantika, kategoriyalash nazariyasi va so‘z yasalishiga oid qarashlar tashkil etadi. Tavsifiy, qiyosiy, komponent va strukturaviy-semantik tahlil usullaridan foydalanilgan. Ko‘rib chiqilgan leksik materialni umumlashtirish natijasida inglizcha birliklar qo‘llanadigan asosiy mavzuiy sohalar ajratildi, mavzuiy va konseptual mansublik farqlandi, ma’noni saqlash, kengaytirish, toraytirish va ixtisoslashtirish usullari tizimlashtirildi. O‘zlashmaning shakliy moslashuvi har doim ham semantik o‘zgarish bilan birga kechmasligi, asosiy lug‘aviy ma’no saqlangan holda esa konseptual talqin o‘zgarishi mumkinligi ko‘rsatildi. Inglizcha o‘zlashmalarning moslashuvini tavsiflashda til shakli, semantika va konseptual mazmunni o‘zaro bog‘liq mezonlar sifatida ko‘rishga asoslangan kompleks yondashuv taklif etildi.

Kalit so‘zlar: inglizcha o‘zlashmalar, o‘zbek tili, raqamli diskurs, kognitiv semantika, mavzuiy-konseptual tasnif, semantik transformatsiya, morfologik moslashuv, so‘z yasalishi, til aloqalari.

ТЕМАТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ И СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ АДАПТАЦИИ АНГЛИЙСКИХ ЗАИМСТВОВАНИЙ В СОВРЕМЕННОМ УЗБЕКСКОМ ЦИФРОВОМ ДИСКУРСЕ

Аннотация. В статье рассматриваются особенности тематико-концептуальной, семантической и структурно-словообразовательной адаптации английских заимствований в современном узбекском цифровом дискурсе. Актуальность исследования обусловлена расширением англо-узбекских языковых контактов в условиях цифровизации, развитием социальных сетей, информационных технологий, электронной коммерции и профессиональной интернет-коммуникации. Цель статьи заключается в систематизации основных тематических групп английских заимствований, выявлении механизмов их семантической трансформации и описании структурно-грамматических особенностей их освоения в узбекском языке. Методологическую основу исследования составляют теория языковых контактов, когнитивная семантика, теория категоризации и положения теории словообразования. Использованы описательный, сопоставительный, компонентный и структурно-семантический методы анализа. В результате обобщения рассмотренного лексического материала выделены основные тематические сферы функционирования английских единиц, разграничены тематическая и концептуальная принадлежность, систематизированы способы сохранения, расширения, сужения и специализации значения. Показано, что формальная адаптация заимствованной единицы не всегда сопровождается семантической трансформацией, тогда как концептуальная интерпретация может изменяться при сохранении основного лексического значения. Предложен комплексный подход к описанию адаптации английских заимствований, основанный на рассмотрении языковой формы, семантики и концептуального содержания как взаимосвязанных критериев.

Ключевые слова: английские заимствования, узбекский язык, цифровой дискурс, когнитивная семантика, тематико-концептуальная классификация, семантическая трансформация, морфологическая адаптация, словообразование, языковые контакты.

THEMATIC-CONCEPTUAL AND STRUCTURAL-SEMANTIC FEATURES OF THE ADAPTATION OF ENGLISH LOANWORDS IN CONTEMPORARY UZBEK DIGITAL DISCOURSE

Abstract. The article examines the thematic-conceptual, semantic, and structural-word-formation features of the adaptation of English loanwords in contemporary Uzbek digital discourse. The relevance of the study is determined by the expansion of English–Uzbek language contact in the context of digitalization, as well as the development of social networks, information technologies, e-commerce, and professional online communication. The aim of the article is to systematize the main thematic groups of English loanwords, identify the mechanisms of their semantic transformation, and describe the structural and grammatical features of their integration into the Uzbek language. The methodological framework is based on language contact theory, cognitive semantics, categorization theory, and approaches to word formation. Descriptive, comparative, componential, and structural-semantic methods of analysis were employed. Based on a synthesis of the lexical material examined, the main thematic domains in which English lexical units are used were identified, thematic and

conceptual affiliations were distinguished, and the mechanisms of semantic retention, broadening, narrowing, and specialization were systematized. The analysis demonstrates that the formal adaptation of a borrowed lexical unit is not always accompanied by semantic transformation, while its conceptual interpretation may change even when the core lexical meaning is preserved. An integrated approach to describing the adaptation of English loanwords is proposed, treating linguistic form, semantics, and conceptual content as interrelated analytical criteria.

Keywords: English loanwords, Uzbek language, digital discourse, cognitive semantics, thematic-conceptual classification, semantic transformation, morphological adaptation, word formation, language contact.

Kirish. Raqamli texnologiyalar va global kommunikatsiya platformalarining rivojlanishi zamonaviy tillarning leksik tizimiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu jarayonlarda ingliz tili alohida o‘rin tutib, axborot texnologiyalari, raqamli tadbirkorlik, onlayn ta’lim, marketing hamda ijtimoiy tarmoqlar sohasidagi xalqaro terminologiyaning asosiy manbalaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Hozirgi o‘zbek raqamli diskursida inglizcha leksik birliklar yangi obyekt va jarayonlarning nomi sifatida qo‘llanish bilan birga qabul qiluvchi tilning grammatik, so‘z yasalishi va semantik vositalari bilan o‘zaro munosabatga kirishadi. Ularning o‘zlashtirilish darajasi turlicha: ayrim birliklar dastlabki yozuv shakli va asosiy ma’nosini saqlaydi, boshqalari o‘zbekcha grammatik konstruksiyalar tarkibiga kiradi, yana ba’zilari qo‘shimcha kontekstual yoki kasbiy ixtisoslashuvga ega bo‘ladi.

Til aloqalari nazariyasida o‘zlashish til materialining bir tildan ikkinchisiga o‘tishi va qabul qiluvchi tilda keyinchalik amal qilishi jarayoni sifatida talqin etiladi. M. Haspelmath leksik o‘zlashishning turli jihatlarini terminologik jihatdan farqlash hamda ularni tillararo munosabat doirasida tahlil qilish zarurligini ta’kidlaydi [1].

Inglizcha birliklarni o‘zbek raqamli diskursida tadqiq etishda ularning muloqotda paydo bo‘lish faktigina emas, balki dastlabki shakl, ma’no, konseptual mazmun va grammatik integratsiya imkoniyatlarining o‘zaro munosabati ham muhimdir.

Maqolaning maqsadi — hozirgi o‘zbek raqamli diskursida inglizcha o‘zlashmalarning mavzuiy-konseptual va strukturaviy-semantik moslashuviga xos asosiy mezonlarni aniqlash.

Maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar amalga oshiriladi: inglizcha leksikaning qo‘llanish sohalarini tizimlashtirish; mavzuiy tasnif bilan konseptual kategoriyalashni farqlash; semantik o‘zgarishlarning asosiy turlarini tavsiflash; morfologik va so‘z yasalishi bilan bog‘liq integratsiyani yoritish; shakliy, semantik va konseptual moslashuv mezonlarining o‘zaro aloqasini asoslash.

Tadqiqot mavzuiy tasniflarda keltirilgan leksik birliklarning sifat tahliliga tayanadi. Misollar strukturaviy-semantik va konseptual qiyoslash materiali sifatida qo‘llanadi. Birliklarning tarqalishiga doir miqdoriy ko‘rsatkichlar hamda raqamli platformalar o‘rtasidagi statistik farqlar ushbu maqolaning tadqiqot predmeti emas.

Inglizcha o‘zlashmalarni mavzuiy-konseptual tahlil qilishning nazariy asoslari

Inglizcha o‘zlashmalarning mavzuiy-konseptual tashkil topishi leksik birliklar qo‘llanadigan sohalar bilan ular ifodalaydigan obyekt, harakat va jarayonlarni anglashga xizmat qiluvchi konseptual tuzilmalar o‘rtasidagi aloqalar tizimidir.

Mavzuiy tasnif, avvalo, so‘zning qo‘llanishiga xos predmet sohasiga yo‘naltiriladi. Konseptual tahlil esa tegishli leksik birlik faollashtiradigan bilimlar, assotsiatsiyalar, kategoriyalar va freymlarni aniqlashga qaratiladi.

Ushbu farqlashning nazariy asoslari Ch. Fillmore, G. Lakoff va D. Geeraerts asarlarida yoritilgan. Ch. Fillmorning freym semantikasida til ma’nosi birlikni talqin qilish uchun zarur bo‘lgan tartiblangan bilimlar tizimi bilan bog‘liq holda qaraladi [2]. G. Lakoff til kategoriyalari bilan kategoriyalashning kognitiv mexanizmlari va bilimning prototipik tashkil topishi o‘rtasidagi aloqani ochib beradi [3]. D. Geeraerts esa leksik semantikaning ma’nolar o‘zgaruvchanligi va taraqqiyotini tahlil qilishga imkon beruvchi asosiy yo‘nalishlarini tizimlashtiradi [4].

Mazkur qarashlarni qo‘llash inglizcha o‘zlashmani bir necha darajada tavsiflash imkonini beradi. Birinchi daraja — uning qo‘llanish sohasi; ikkinchisi — konseptual kategoriya; uchinchisi — dastlabki va kontekstda faollashgan ma’no; to‘rtinchisi — qabul qiluvchi tildagi shakliy integratsiya imkoniyatlaridir.

Masalan, inglizcha post birligi ijtimoiy tarmoqlar va internet muloqotining mavzuiy sohasiga mansub. Konseptual jihatdan u muallif, mazmun, platforma va auditoriyaning ehtimoliy munosabatini o‘z ichiga oladigan raqamli nashr kategoriyasi bilan bog‘liq. Startup birligi tadbirkorlik sohasiga tegishli bo‘lishi bilan birga innovatsion faoliyatning kengroq konseptual makonini ham faollashtiradi.

Bunday farqlash muhim: mavzuiy mansublik semantik transformatsiya bilan aynan bir narsa emas. Inglizcha birlikning yangi kommunikativ makonda ishlatilishi uning lug‘aviy ma’nosi o‘zgarganini o‘z-o‘zidan isbotlamaydi.

Inglizcha o‘zlashmalarning mavzuiy-konseptual tasnifi

Maqolada ko‘rib chiqilgan leksik material tizimlashtirilishi natijasida quyidagi asosiy mavzuiy yo‘nalishlar ajratildi: axborot texnologiyalari; ijtimoiy tarmoqlar va internet muloqoti; raqamli tadbirkorlik; marketing va elektron tijorat; ta’lim va kasbiy hamkorlik; ommaviy madaniyat va raqamli ko‘ngilochar faoliyat.

Ushbu sohalarning har biri o‘ziga xos kommunikativ sharoitlar va dolzarb konseptual kategoriyalar majmuasi bilan tavsiflanadi.

1-jadval.

Inglizcha leksik birliklarning mavzuiy-konseptual xususiyatlari

Mavzuiy soha	Inglizcha birliklar misollari	Konseptual kategoriya
Axborot texnologiyalari	software, update	Dasturiy ta’minot, texnologik jarayon

Ijtimoiy tarmoqlar	post, story, like	Raqamli nashr, harakat, o‘zaro ta’sir
Internet muloqoti	chat, hashtag, follower	Muloqot, axborotni tartiblash, ishtirokchi
Tadbirkorlik	startup, brand	Innovatsion faoliyat, tijorat identikligi
Raqamli marketing	target, marketing	Ilgari surish, maqsadli auditoriya, bozor
Raqamli madaniyat	blogger, streamer, gamer	Ijtimoiy rol, raqamli identiklik

Manba: *mavzuiy-konseptual guruhlar asosida tizimlashtirilgan. Misollar kategoriyalarni izohlaydi, ularning qo‘llanish chastotasini aks ettirmaydi.*

Inglizcha o‘zlashmalarning mavzuiy-konseptual tashkil topishini umumlashtirish uchun inglizcha leksik birlikning o‘zbek raqamli diskursiga kirishi, mavzuiy sohaning belgilanishi va tegishli konseptual kategoriyaning faollashuvi o‘rtasidagi bog‘lanishni ifodalovchi sxema ishlab chiqildi (1-sxema).

Sxema mavzuiy tasnif va konseptual tahlil inglizcha o‘zlashmalarni tavsiflashning o‘zaro bog‘liq darajalari ekanini ko‘rsatadi. Mavzuiy soha leksik birlikning qo‘llanish doirasini tavsiflasa, konseptual kategoriya undan foydalanish jarayonida faollashadigan bilim va tasavvurlar tizimini ochib beradi. Mazkur farqlash o‘rganilayotgan leksikaning mavzuiy, semantik va funksional belgilarini izchil tasvirlashga yordam beradi.

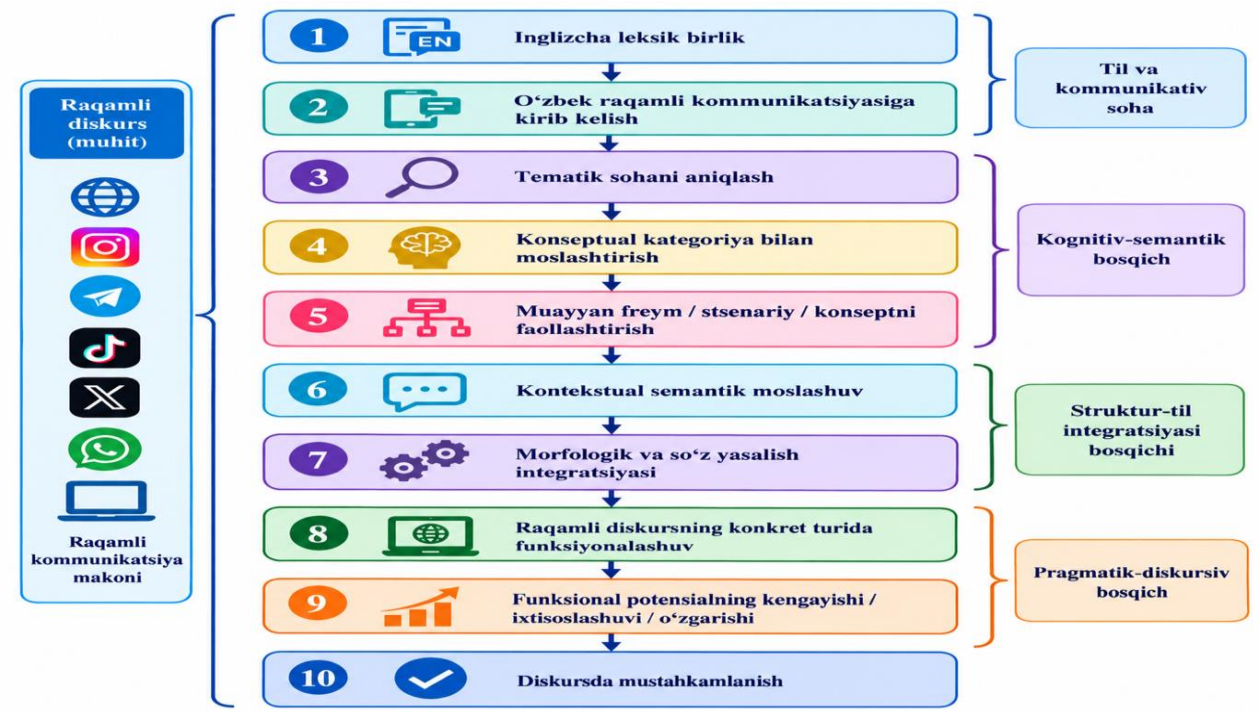
Axborot texnologiyalarida inglizcha leksika asosan dasturiy mahsulotlar, texnik jarayonlar va raqamli amallarni nomlash bilan bog‘liq. Masalan, software dasturiy ta’minotni anglatadi, update esa dasturiy mahsulot yoki axborot resursining yangilanishi bilan bog‘lanadi.

Ijtimoiy tarmoqlardagi muloqotda leksik birliklar nafaqat raqamli obyekt va harakatlarni, balki ular bilan bog‘liq ijtimoiy rollarni ham ifodalashi mumkin. Masalan, follower raqamli muloqot ishtirokchisini, post — nashrni, hashtag esa raqamli mazmunni mavzular bo‘yicha tartiblash vositasini bildiradi.

Tadbirkorlik sohasidagi birliklar iqtisodiy faoliyat va boshqaruv modellarini ifodalaydi. Startup so‘zi yangi loyiha, tadbirkorlik tashabbusi va innovatsion rivojlanish konseptlari bilan bog‘liq. Biroq muayyan kommunikativ vaziyatda paydo bo‘ladigan qo‘shimcha assotsiatsiyalarni avtomatik ravishda uning lug‘aviy ma’nosiga mustahkam o‘rnashgan komponent deb hisoblash mumkin emas.

1-sxema.

O‘zbek raqamli diskursida inglizcha o‘zlashmalarning mavzuiy-konseptual tashkil topishi

Ajratilgan guruhlar tahlili mavzuiy soha bilan konseptual kategoriya o‘zaro kesishishini ko‘rsatadi. Birlik ma’lum kasbiy sohaga tegishli bo‘lgani holda harakat, natija, muloqot yoki ijtimoiy identiklik haqidagi umumiy konseptlarni ham faollashtirishi mumkin.

Shunday qilib, mavzuiy-konseptual tizimlashtirish inglizcha leksemalarni oddiy sanab o‘tishdan tadqiq etilayotgan materialning semantik va kognitiv xususiyatlarini kompleks tavsiflashga o‘tish imkonini beradi.

Semantik transformatsiya va konseptual moslashuv

Inglizcha o‘zlashmalarning semantik moslashuvi dastlabki ma’no va uning qabul qiluvchi tildagi talqini o‘rtasidagi munosabat bilan bog‘liq. Tillararo ko‘chishda asosiy ma’noning saqlanishi, kengayishi, torayishi, terminologik ixtisoslashuvi yoki kontekstual qayta talqin qilinishi mumkin.

Shu bilan birga, leksik ma’noning o‘zgarishi va qo‘shimcha konseptual belgilarning faollashuvini farqlash zarur. Semantik transformatsiya til birligining mazmuniga daxldor bo‘lsa, konseptual moslashuv uning qabul qiluvchi til sohiblarining bilimlari, kategoriyalari va kommunikativ tasavvurlari tizimiga kirishini tavsiflaydi.

D. Geeraerts tadqiqotida leksik ma’no turli semantik yondashuvlar, jumladan, uning variativligi va o‘zgarishi nuqtayi nazaridan o‘rganiladi [4]. Konseptual tuzilmalarning o‘zaro ta’sirini tushuntirishda G. Fauconnier va M. Turnerning konseptual qorishuv nazariyasi ham ahamiyatli bo‘lib, u mental makonlarni integratsiyalash orqali yangi mazmun hosil bo‘lishini tavsiflaydi [5].

Ko‘rsatilgan nazariy qarashlar va ko‘rib chiqilgan material asosida quyidagi tasnif taklif etiladi.

2-jadval.

Inglizcha birliklar moslashuvida semantik munosabatlarning asosiy turlari

Tur	Mazmuni	Aniqlash mezoni
Ma’noning saqlanishi	Asosiy ma’no sezilarli o‘zgarmaydi	Dastlabki va amaldagi mazmunning mosligi
Semantik kengayish	Nomlanadigan hodisalar doirasi kengayadi	Qo‘shimcha barqaror ma’nolarning mavjudligi
Semantik torayish	Ma’no hajmi qisqaradi	Ma’noning muayyan soha bilan cheklanishi
Terminologik ixtisoslashuv	Ma’no muayyan maxsus sohaga birikadi	Kasbiy soha va terminologik kontekst
Kontekstual qayta talqin	Qo‘shimcha dolzarb mazmun yuzaga keladi	Muayyan fikr bayonining mazmuni
Baholovchi ma’noning faollashuvi	Ijobiy yoki salbiy ma’no ottenkasi namoyon bo‘ladi	Baholash konteksti va kommunikativ pozitsiya

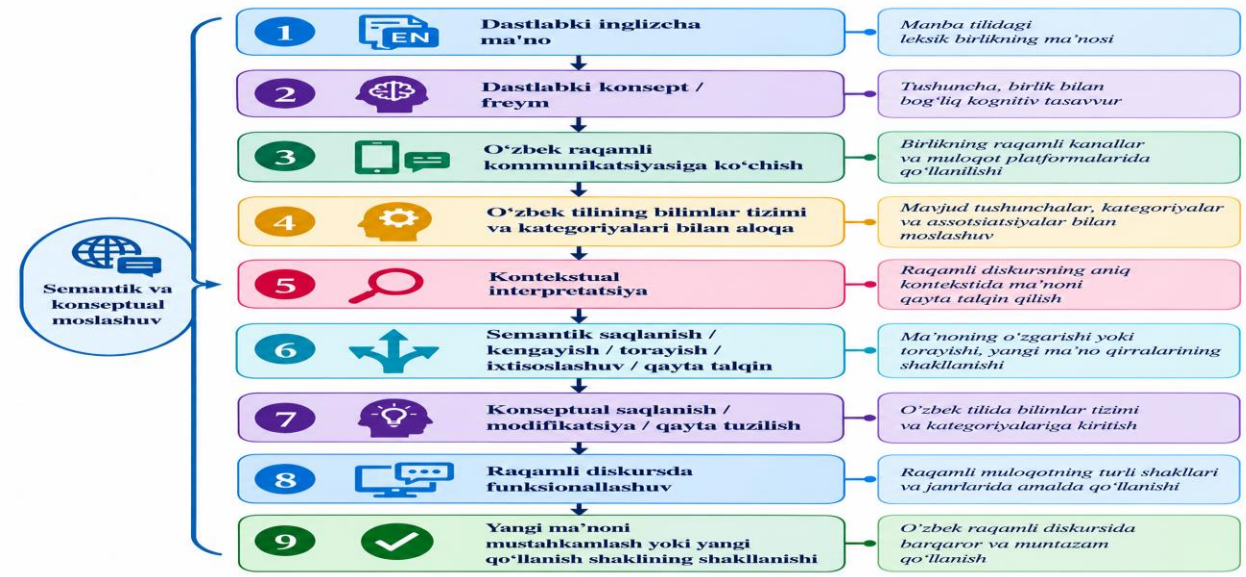
Manba: *semantik o‘zgarishlar tasnifi [2–5] dagi nazariy qarashlar asosida umumlashtirilgan.*

Inglizcha o‘zlashmalarning semantik transformatsiyasi va konseptual moslashuvi o‘rtasidagi bog‘liqlik 2-sxemada berilgan. Unda dastlabki leksik ma’no, konseptual mazmun, kontekstual talqin hamda o‘zbek raqamli muloqotida semantik o‘zlashtirishning mumkin bo‘lgan natijalari birlashtirilgan.

2-sxemadan ko‘rinadiki, semantik transformatsiya va konseptual moslashuv o‘zaro bog‘liq, ammo aynan bir xil bo‘lmagan jarayonlardir. Semantik daraja ma’noning saqlanishi yoki o‘zgarishini, konseptual daraja esa birlikning qabul qiluvchi til sohiblari bilimlari, kategoriyalari va freymlari tizimiga kirishini aks ettiradi. Kontekstual qayta talqin har doim ham yangi barqaror lug‘aviy ma’no shakllanishiga olib kelmasligi muhim xulosadir.

2-sxema.

Inglizcha o‘zlashmalarning semantik va konseptual moslashuv mexanizmi

Mazkur mexanizmlarni bir nechta inglizcha leksik birlik misolida ko‘rib chiqamiz.

Post birligi raqamli nashr ma’nosida asosiy mazmun saqlanishi mumkinligini ko‘rsatadi. Biroq undan foydalanish muallif, raqamli platforma, joylashtirilgan material va auditoriya bilan o‘zaro ta’sirni o‘z ichiga oluvchi muayyan freymni faollashtirishi mumkin. Bu freym qo‘shimcha konseptual mazmun bo‘lsa-da, lug‘aviy ma’no o‘zgarganini har doim ham anglatmaydi.

Startup birligi innovatsionlik, tashkiliy rivojlanish va tijoriy istiqbol muhim bo‘lgan tadbirkorlik loyihasi bilan bog‘liq. Konseptual tahlilda u tadbirkorlik faoliyatining kengroq modelini faollashtiruvchi vosita sifatida qaralishi mumkin.

Target so‘zi terminologik ixtisoslashuv jihatidan qiziqish uyg‘otadi. Ingliz tilida uning ma’nolari maqsad, ta’sir obyekti yoki yo‘naltirilgan harakat natijasi bilan bog‘liq. Kasbiy marketing muloqotida ayrim qo‘llanishlar maqsadli auditoriya va reklama targ‘iboti bilan bog‘lanishi mumkin. Biroq mazkur maxsus ma’no aynan o‘zbek tilida mavjudligini isbotlash uchun tegishli o‘zbekcha kontekst zarur.

Content birligi ehtimoliy semantik kengayish va kontekstual farqlanishni ko‘rib chiqishga imkon beradi. Raqamli muhitda u matnli, grafik, audiovizual va boshqa axborot materiallariga nisbatan ishlatilishi mumkin. Haqiqiy semantik kengayishni aniqlash esa inglizcha birlikning dastlabki ma’nolarini qabul qiluvchi tildagi muayyan qo‘llanishlar bilan qiyoslashni talab qiladi.

Demak, semantik tahlil natijasi birliklarni ma’no o‘zgarishi turlariga shunchaki ajratish emas, balki til semantikasi, konseptual talqin va kontekstual mazmunni farqlashdan iboratdir.

Bunday yondashuv har qanday yangi kommunikativ vazifani lug‘aviy ma’noning o‘zgarishi bilan noto‘g‘ri tenglashtirishning oldini oladi.

Strukturaviy-grammatik va so‘z yasalishiga oid moslashuv

Strukturaviy-grammatik moslashuv o‘zlashma birlikning qabul qiluvchi til tizimiga kirishini ko‘rsatuvchi muhim belgidir. U yozuv shaklida, grammatik birikuvchanlikda, morfologik ko‘rsatkichlarning qo‘shilishida va yangi yasama birliklarning hosil bo‘lishida namoyon bo‘lishi mumkin.

So‘z yasalishi jarayonlarini o‘rganishning nazariy asoslari L. Bauer va I. Plag asarlarida yoritilgan. L. Bauer ingliz tilida yasama birliklarning hosil bo‘lishi va amal qilish mexanizmlarini ko‘rib chiqadi [6]. I. Plag esa inglizcha so‘z yasalishining strukturaviy va semantik xususiyatlarini tizimlashtiradi [7]. Mazkur qarashlar maqolada morfologik tahlilning nazariy asosi sifatida qo‘llanadi, ammo aniq o‘zbekcha so‘z shakllarining bevosita dalili bo‘lib xizmat qilmaydi.

O‘zbek raqamli diskursidagi inglizcha birliklarni ko‘rib chiqishda strukturaviy integratsiyaning bir nechta darajasini farqlash maqsadga muvofiq.

Birinchi daraja inglizcha yozuvning dastlabki shakli saqlanishi bilan bog‘liq. Post, startup, update kabi birliklar raqamli matnlarda yozuvini o‘zgartirmagan holda qo‘llanishi mumkin.

Ikkinchi daraja inglizcha asosning qabul qiluvchi til grammatik konstruksiyalariga kirishini qamrab oladi. O‘zbekcha grammatik shakllanishning mavjudligi muayyan qo‘llanishning morfosintaktik integratsiyasidan dalolat berishi mumkin.

Uchinchi daraja so‘z yasash faolligini anglatadi: o‘zlashma asos yangi yasama yoki gibrid konstruksiyalar hosil qilishda qo‘llanadi. Bunda asl derivatsiyani grammatik ko‘rsatkich qo‘shilishidan farqlash lozim, chunki ular turli lingvistik maqomga ega.

To‘rtinchi daraja qabul qiluvchi til tizimidagi o‘zlashtirilgan shakllarning nisbiy barqarorligi bilan bog‘liq. Biroq bitta grammatik jihatdan shakllangan konstruksiyaning mavjudligi o‘zlashma butun til miqyosida mustahkam o‘rnashganini isbotlash uchun yetarli emas.

Taklif etilgan tizim moslashuvning turli belgilarini izchil farqlashga yordam beradi. Grafik shakl, morfologik birikuvchanlik va so‘z yasash mahsuldorligi bir-birining to‘liq o‘rnini bosadigan mezonlar sifatida qaralmasligi kerak.

Dastlabki yozuvning saqlanishi grammatik o‘zlashtirishni inkor qilmaydi; o‘zbekcha affikslarning qo‘shilishi esa avtomatik ravishda yangi ma’no yuzaga kelishini anglatmaydi. Demak, shakliy va semantik moslashuv nisbatan mustaqildir.

3-jadval.

Strukturaviy-grammatik tahlil mezonlari

Mezon	Nima aniqlanadi?	Tahlil uchun ahamiyati
Grafik	Yozuvning saqlanishi yoki o‘zgarishi	Birlikni ifodalash shakli
Morfologik	Grammatik ko‘rsatkichlar bilan birikish imkoniyati	Grammatik tizimga integratsiya
So‘z yasalishi	Yasama so‘z hosil qilish imkoniyati	Derivatsion salohiyat
Morfosintaktik	Qabul qiluvchi til birliklari bilan birikuvchanlik	Konstruksiyada amal qilishi
Integratsion	Qo‘llanishning barqarorligi va mustaqilligi	O‘zlashtirilish darajasi

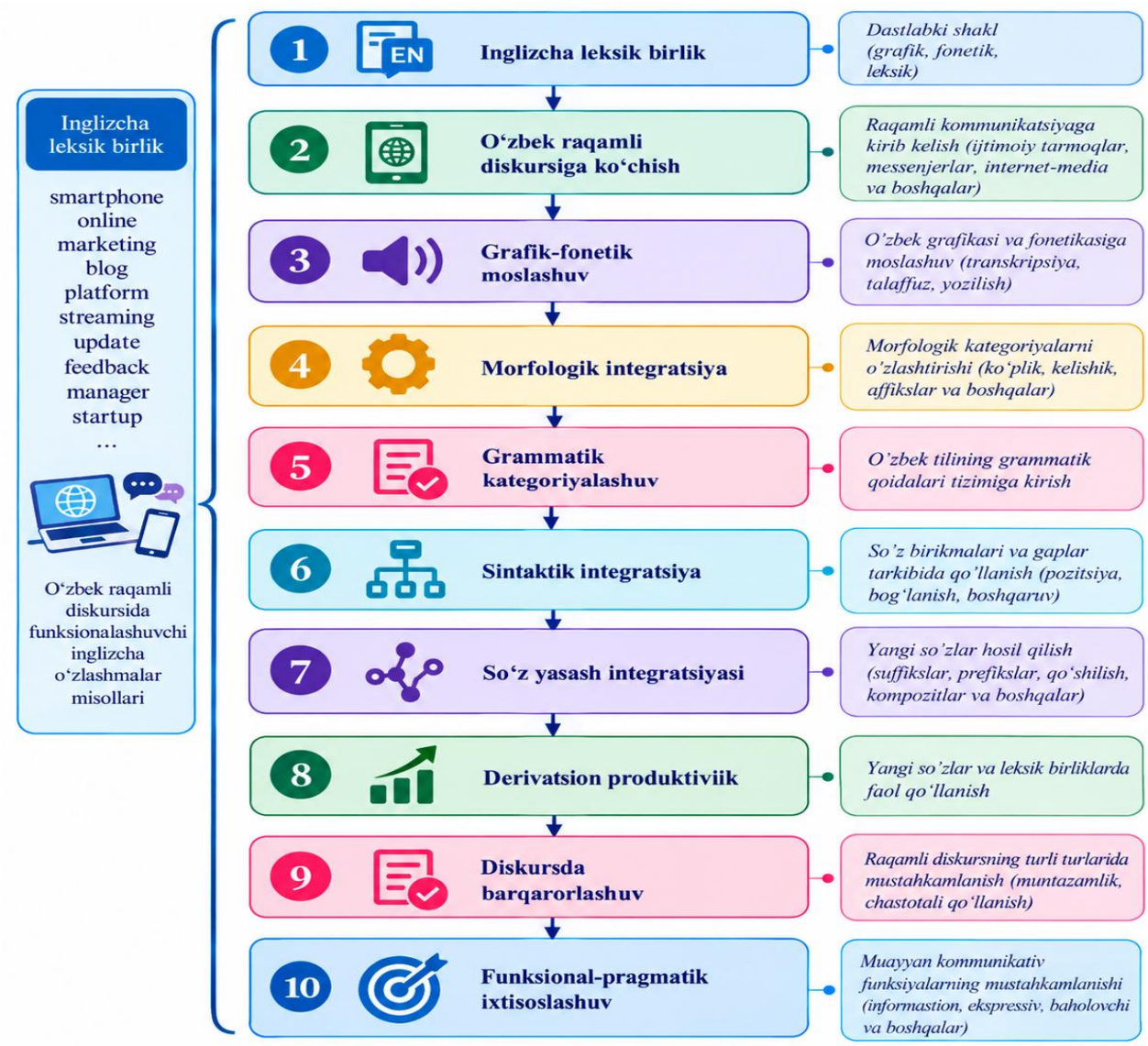
Manba: *[6; 7] qarashlari hisobga olingan holda tahlil mezonlari asosida tuzilgan.*

Inglizcha o‘zlashmalarning strukturaviy-grammatik hamda so‘z yasalishiga oid moslashuvi grafik ifoda, grammatik integratsiya, morfologik birikuvchanlik va o‘zlashma asosning derivatsion imkoniyatlarini qamrab oluvchi o‘zaro bog‘liq mexanizmlar majmuasidir. Ushbu jarayonning asosiy mezonlari 3-sxemada tizimlashtirilgan.

Sxema inglizcha birlikning strukturaviy jihatdan o‘zlashtirilish darajasini bir nechta mustaqil belgi asosida ko‘rishga imkon beradi. Inglizcha yozuvning saqlanishi uning o‘zbek tilining grammatik konstruksiyalarida qatnashishini inkor etmaydi; morfologik ko‘rsatkichlarning qo‘shilishi esa har doim ham so‘z yasash mahsuldorligini ko‘rsatmaydi. Shuning uchun strukturaviy moslashuvni grafik, morfologik, morfosintaktik va aynan derivatsion darajalarni farqlagan holda tavsiflash lozim.

3-sxema.

Inglizcha o‘zlashmaning strukturaviy-grammatik va so‘z yasalishiga oid moslashuvi

Mavzuiy, semantik va strukturaviy moslashuvning o‘zaro bog‘liqligi

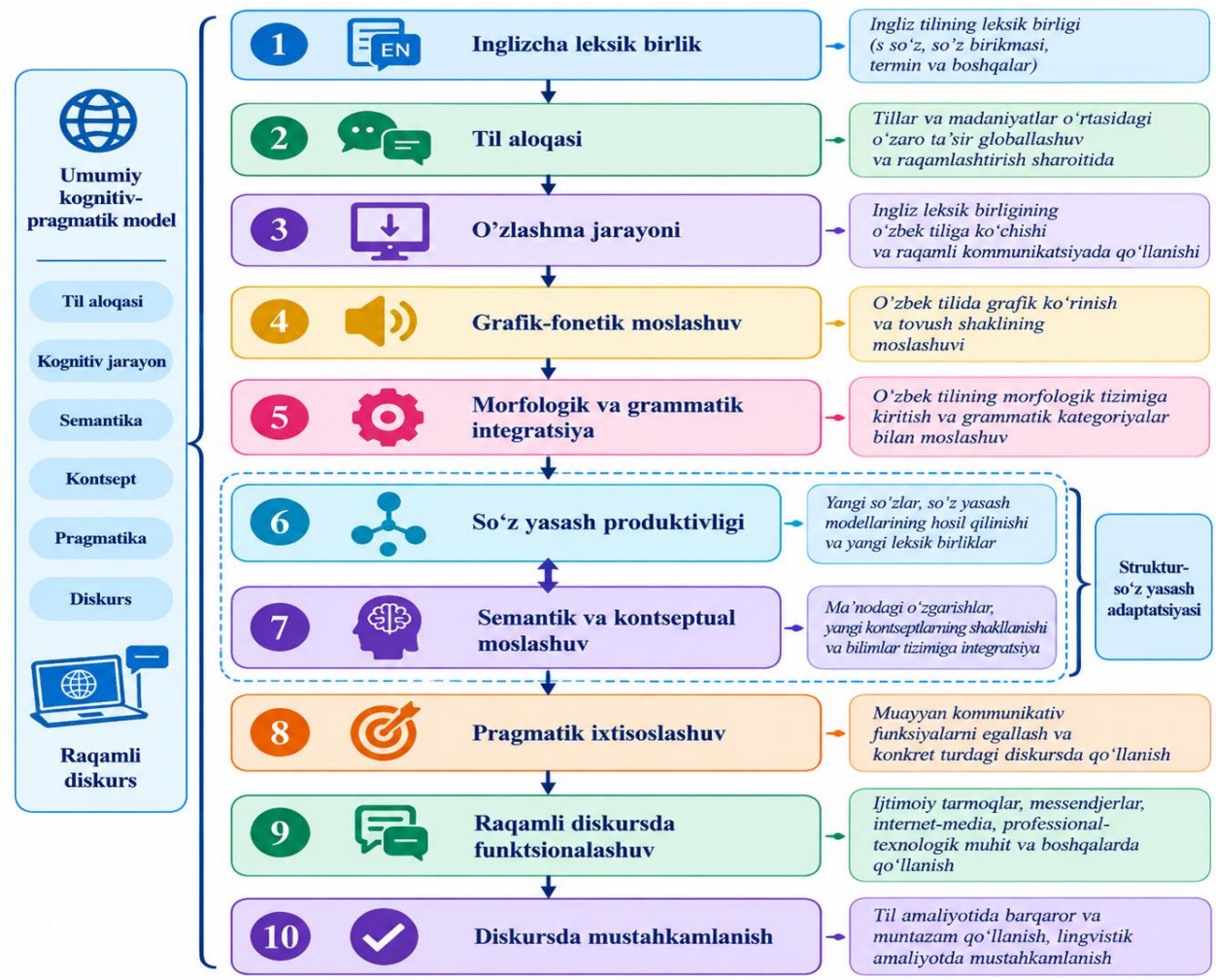
Inglizcha o‘zlashmalarning kompleks tahlili ularning til tizimiga kirishini bir nechta mezonning o‘zaro ta’siri sifatida baholash zarurligini ko‘rsatadi.

Mavzuiy mansublik birlikning amal qilish sohasini belgilaydi. Konseptual tahlil faollashadigan kategoriyalar va freymlarni ochib beradi. Semantik tahlil dastlabki va amaldagi ma’nolar o‘rtasidagi munosabatni, strukturaviy-grammatik tahlil esa birlikning qabul qiluvchi tilning shakliy tizimiga kirish xususiyatlarini aniqlaydi.

Mavzuiy-konseptual, semantik va strukturaviy-grammatik tahlil natijalari inglizcha o‘zlashmalarni tavsiflovchi kompleks tizimda birlashtirildi. 4-sxemada strukturaviy-so‘z yasalishiga oid moslashuvning umumiy kognitiv-pragmatik modeldagi o‘rni hamda til materiali ko‘chishi, shakliy integratsiya, ma’no o‘zgarishi, konseptual talqin va kommunikativ faoliyat o‘rtasidagi bog‘liqlik aks ettirilgan.

4-sxema.

Umumiy kognitiv-pragmatik modelda strukturaviy-so‘z yasalishiga oid moslashuvning o‘rni

Moslashuv jarayonlarining integrativ tasviri inglizcha o‘zlashmalarning til tomonidan o‘zlashtirilishi ko‘p qirrali xususiyatga ega ekanini ko‘rsatadi. Shakliy, semantik va konseptual o‘zgarishlar turli nisbatlarda yuzaga kelishi mumkin; shu sababli ular har bir leksik birlik uchun majburiy ketma-ket bosqichlar sifatida talqin qilinmaydi. Taklif etilgan model lingvistik tavsifning kompleks tizimi bo‘lib, tadqiqotning asosiy tahliliy natijalarini birlashtiradi.

Natijalarni umumlashtirish asosida bu mezonlarni quyidagi tahliliy ketma-ketlik orqali ko‘rsatish mumkin: inglizcha leksik birlik → mavzuiy mansublik → konseptual kategoriya → semantik munosabat → strukturaviy-grammatik xususiyatlar → moslashuvni kompleks baholash.

Ushbu ketma-ketlik har bir o‘zlashmaning majburiy tarixiy bosqichlarini emas, balki tadqiqot doirasida tavsiflash tartibini aks ettiradi.

Bu farqlash muhim ahamiyatga ega. Til birligi dastlabki ma’nosini saqlagan holda yangi grammatik konstruksiyalarga kirishi mumkin. Boshqa holatda esa u sezilarli shakliy o‘zgarishsiz qo‘shimcha kontekstual vazifa kasb etishi mumkin.

Shunday qilib, kompleks qiyoslashning asosiy natijasi mavzuiy, konseptual, semantik va strukturaviy-grammatik mezonlarning nisbatan mustaqilligi hamda o‘zaro bog‘liqligini

asoslashdan iborat. Ularning birortasi alohida holda o‘zlashish jarayoniga to‘liq tavsif bera olmaydi.

Taklif etilgan yondashuv inglizcha leksik birliklar, haqiqiy o‘zlashmalar, inglizcha kiritmalar va gibrid tuzilmalarni izchil farqlashga, shuningdek, kontekstual dalillar yetarli bo‘lmaganda ularning o‘zlashtirilish darajasi haqida haddan tashqari umumiy xulosalardan qochishga yordam beradi.

Xulosa. Maqolada leksik materialning sifat jihatdan tizimlashtirilishi va nazariy-qiyosiy tahlil asosida hozirgi o‘zbek raqamli diskursidagi inglizcha o‘zlashmalarning mavzuiy-konseptual hamda strukturaviy-semantik moslashuv xususiyatlari ko‘rib chiqildi.

Tadqiqot natijasida quyidagi asosiy xulosalar shakllantirildi.

Birinchidan, inglizcha leksik birliklar amal qiladigan axborot texnologiyalari, ijtimoiy tarmoqlar, raqamli tadbirkorlik, marketing, ta’lim, kasbiy hamkorlik va ommaviy raqamli madaniyat sohalari ajratildi. Mavzuiy mansublik va konseptual kategoriya tasnifning turli, ammo o‘zaro bog‘liq asoslari ekani ko‘rsatildi.

Ikkinchidan, semantik transformatsiya va konseptual moslashuv farqlandi. Dastlabki ma’noning saqlanishi qo‘shimcha konseptual belgilar va freym aloqalarining faollashuvi bilan birga kechishi, biroq bu har doim ham asosiy lug‘aviy ma’no o‘zgarishiga olib kelmasligi asoslandi.

Uchinchidan, ma’noning saqlanishi, kengayishi, torayishi, terminologik ixtisoslashuvi va kontekstual qayta talqini kabi semantik munosabat turlari tizimlashtirildi. Ularni qo‘llash inglizcha semantikani qabul qiluvchi tildagi muayyan qo‘llanishlar bilan qiyoslashni talab etadi.

To‘rtinchidan, strukturaviy-grammatik moslashuvning asosiy mezonlari — grafik ifoda, grammatik birikuvchanlik, morfologik integratsiya va so‘z yasash salohiyati aniqlandi. Nazariy-tahliliy jihatdan shakliy integratsiya va ma’no o‘zgarishi majburiy ketma-ketlikni tashkil etmasligi ko‘rsatildi.

Beshinchidan, mavzuiy, konseptual, semantik va strukturaviy-grammatik mezonlarni birlashtiruvchi kompleks yondashuv taklif etildi. Bu yondashuv ularning o‘zbek raqamli kommunikatsiyasida amal qilish xususiyatlarini farqlangan holda tavsiflashga imkon beradi.

Olingan natijalarning ilmiy ahamiyati o‘zlashma leksikani o‘rganishning o‘zaro bog‘liq mezonlarini tizimlashtirishdan iborat. Amaliy ahamiyati esa taklif etilgan tasniflardan qiyosiy tilshunoslik, kognitiv semantika, leksikologiya va raqamli muloqot bo‘yicha o‘quv materiallari tayyorlashda foydalanish imkoniyati bilan belgilanadi.

Keltirilgan xulosalar o‘rganilgan materialning sifat va nazariy-tahliliy tavsiflariga tegishli bo‘lib, barcha o‘zbekcha raqamli matnlar majmuasining miqdoriy reprezentativligini anglatmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Haspelmath M. Lexical Borrowing: Concepts and Issues // Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook / Ed. by M. Haspelmath, U. Tadmor. — Berlin; New

York: De Gruyter Mouton, 2009. — P. 35–54. DOI: https://doi.org/10.1515/9783110218442.35

2. Fillmore C. J. Frame Semantics // Linguistics in the Morning Calm. — Seoul: Hanshin Publishing Company, 1982. — P. 111–137. Bibliografik qayd: https://glottolog.org/resource/reference/id/11480

3. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. — Chicago: University of Chicago Press, 1987. Nashriyot: https://press.uchicago.edu/ucp/books/book/chicago/W/bo3632089.html

4. Geeraerts D. Theories of Lexical Semantics. — Oxford: Oxford University Press, 2010. DOI: https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198700302.001.0001

5. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. — New York: Basic Books, 2002. Bibliografik qayd: https://search.worldcat.org/title/-/oclc/48475146

6. Bauer L. English Word-Formation. — Cambridge: Cambridge University Press, 1983. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9781139165846

7. Plag I. Word-Formation in English. — Cambridge: Cambridge University Press, 2003. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511841323